

Književnost.

Zbornik. Na svetlo daje „Slov. Matica“. Osmi zvezek. Uredil L. Pintar. Natisnila Narodna tiskarna. 1906. — V letošnjem zvezku „Zbornika“ razpravlja dr. Fran Ilešič o „Češko-slovenski vzajemnosti v minulih dobah“, L. Pintar se pa spominja dolgoletnega Matičinega odbornika Ivana Vavrū. Kratak in objektivni referat o filozofičnem sistemu Herberta Spencerja je podal dr. Ivan Žmavc.

Središče letošnjega „Zbornika“ in njegov najzanimivejši del je pa študija Avg. Žigona o „Tercinski arhitektoniki v Prešernu“. V njej razpravlja Žigon o tercinskem principu v tercinskem stavku in v tercinski periodi. Žigon je največji oboževatelj Prešernovega genija in zato je umevno, da njegova razprava ni pisana z nevsiljivo tendenco mirnega znanstvenika. To trdimo, ker se zdi, da je pisatelj zanesel mnogo lastnih misli v pesnika, o katerih bi se komaj, komaj dalo reči, da jih je Prešeren slutil, ko je začel s tisto mojstrsko, res genialno spretnostjo rabiti lepo tercino. Sploh se opaža pri Žigonu, da mnogokrat prekipeva v njem domišljija, kadar govori o Prešernu. Umevno se nam zdi, da se je tega sam ustrašil, ko je podal dolgo in zelo pesniško, a malo znanstveno razlago o besedi „ottava rima“, ter da je nato zapisal resnični stavek: „Vem, da kroži učenjaku nasmeš mej lici, češ, to bodi znanstveno!“ — Načelno mnogo važnejše je pa tisto poglavje Žigonovega spisa, kjer govori o tercinski periodi v Prešernu. Tu si je postavil temelj za svojo novo razlago „Krsta pri Savici“, ki nas v prvi vrsti zanima. Žigon ni samo pokazal, da sta po tercinskem principu zgrajena sonet in stanca, ampak ga izkuša raztegniti tudi na cele pesmi. V „Dom in Svetu“ je leta 1905. razložil po tej svoji teoriji nemško Prešernovo elegijo na Matija Čopa, sedaj pa tako razlaga tudi pesem ob petindvajsetletnici župana Hradeckega in uvod „Krsta“. — Kar se tiče elegije na Čopa, se nam zdi Žigonova razdelitev vsebine dobra in pravilna. Če jo pa na ta način razdelimo, opazimo, da obrazec elegije res odgovarja tercinskemu principu. Tedaj nastane vprašanje, ali je Prešeren namerjal zložiti svojo pesem po pravilih tercinske arhitektonike, ali je morda Žigon zanesel pravila tercinske arhitektonike v popolnoma naravno razdelitev Prešernovo? Mogoče je oboje. V prvem slučaju moramo občudovati Prešernovo nedvomno genialnost, v drugem pa pridnost in iznajdljivost Prešernovega komentatorja. Vendar pa je Žigonovo mnenje veliko neverjetnejše. V preprosti popolnoma naravni dispoziciji dobimo števili 3 in 2, ker taka dispozicija odgovarja logiki mišljenja. Drugošolec razdeli svojo nalogo v uvod, razpravo in konec — in to je zametek tercinske arhitektonike! Prešeren je bil jasan, oster mislec, kot dokazujejo zlasti njegovi soneti. Zato je zelo lahko umljivo, da je tako duhovito izklesal tisto lepo razdelitev svoje elegije, dasi ni mislil na tercinsko arhitektoniko. Vrhutega se tudi mi izprašujemo z Žigonom, kje je dobil Prešeren te dotdaj neodkrita zaklade? Če se je učil od Čopa, zakaj je rabil pravila tercinske arhitektonike šele po njegovi smrti in zakaj ne prej? — Ne bi hoteli Žigonovega

umovanja imenovati le „nekako storijco“, kakor se brani str. 127. Tudi se ne zavedamo, da bi nam bila „vsaka logična misel mefistofelsko siva“. Vendar se nam zdi enostranska misel Leonarda da Vinci — ki jo Žigon citira — da je umetnost znanost. Naj nastavi kdo svoj arhitektonski nož na silne epične speve slepega patriarha Homerja ali na drugo narodno pesem, to visoko šolo estetike, in izgubili bomo zadnje ostanke lepote, ki so nam jo še pustili usmiljeni komentariji.

Kakor nemško elegijo na Matija Čopa, tako je Žigon arhitektonsko zgradil tudi uvod „Krsta“. Ta razdelitev je nekoliko bolj umetna, in ko jo beremo, ne moremo zatreti v sebi čuvstva, da beremo umovanje, podobno pozni, propadajoči sholastiki Viljema Okamskega. Toda bodi Žigonova razdelitev pravilna ali ne, pogledjmo, kaj sklepa iz nje! Na najvišjem arhitektonskem vrhu uvoda stojé po Žigonovi razlagi besede:

Kdor hoče vas dočakat temne zore,
neproste dni živet' nočem enake,
ne branim mu, al' jutra čakati more.
S seboj povabim druge vas junake,
vas, katerih rama se vkloniti noče;
temná je noč in stresa grom oblake.

Ker stojé te besede na najbolj poudarjenem mestu, zgolj iz tega razloga je Žigonu jasno, da je to misel, ki jo je hotel Prešeren povedati z „Uvodom“ in s celim „Krstom“. Zato razlaga Žigon ves „Krst“ simbolično. Prešeren ne opisuje boja poganstva in krščanstva, ampak boj med kulturo in suženjskim nazadnjaštvom — svoj lastni boj.

Edino tako je umeti „Krst“. „In potem vam uti-hotí to morda govornice, da je tu Prešeren prodal svoje moško prepričanje, zatajil samega sebe: glas vam morda to poslej zapre besedi, iz rok vam potegne pero vaše... In zaveste se morda, da ste bili — ko polži, ki so lezli ponoči na nagrobni prelepi spomenik ta Čopov, v trdi noči lezli, in pustili tam za sabo — svojo slino na spomeniku in na orjaški podobi Prešernovi, ki stoji molče nad tistim grobom, pustili jo prav na njega obrazu: a zapazili niste sami — v tisti trdi noči! Morda jo sedaj, ko se morda — daní tudi vam!“ (Sr. 114.) To je velika beseda. To je zelo samozavestna beseda. Veseli bi je bili, ko bi bila tudi tako resnična. Toda Žigon je nikjer ne dokaže. Njemu stoji zgoraj navedena misel v glavnem žarišču uvoda, to reč je to misel celega „Krsta“. To je tako zelo, zelo težko verjeti, da bi bilo treba železne volje, če bi se hotel človek okleniti Žigonove razlage. Prešeren je sam podčrtal verz „največ sveta otrokom sliši Slave“, torej ga je hotel poudariti. Toda Žigon ni v zadregi. Prešeren je hotel s tem, da je podčrtal imenovani verz, samo spraviti ljubljanskega cenzorja na napačno sled! Visoko, zelo visoko ceni torej Žigon cenzorja Pavška. Najvišji vrh „Uvoda“, ki ga kritiki-polži 70 let niso mogli najti, bi Pavšek takoj zapazil in „Krst“ konfisciral! Prešeren sam je zapisal pred svojim „Krstom“ verze:

Minljivost sladkih zvez na svet' oznani:
kak kratko je veselih dni število,
da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
up sreče onstran groba v prsih hrani

— pa tercijska arhitektonika hoče drugače, in ugoditi se ji mora. Da je primera med Črtomirom in Prešernom zelo prisiljena, če ne popolnoma nemogoča, tega Žigon ne upošteva: Arhitektonika — ! Presenečujoča asonanca med imeni Čertomir — Prešerin, Droh — Čop, Avrelj — Kastelic ne dokazuje ničesar. Na prvi pogled je jasno, da je to samo lep in zanimiv slučaj.

Vendar ne smemo Žigonu delati krivice. Njega je zapeljala velika, spoštovanja vredna ljubezen do Prešerna. Zapeljala ga je tako daleč, da je pozabil resnice. Do te razlage „Krst“ ga ni privedla le arhitektonika, ampak živa želja, da bi ostala Prešernova podoba velika, neomadeževana in sveta. On neče priznati, da se je Prešeren sramoval svojega „Krst“ in da se je hotel radi njega izgovarjati. Toda tisti stavki v pismu na Čelakovskega: Mein neuestes Produkt (Kerst për Savizi) bitte ich als eine metrische Aufgabe zu beurtheilen, mit deren Lösung der Zweck in Verbindung stand, mir die Gunst der Geistlichen zu erwerben — so popolnoma jasni in vsa velika ljubezen jih ne more izbrisati. Toda to nič ne dé. Kdor bere „Krst“ in misli na te stavke, ni vreden niti „Krst“, niti Prešerna; ta ne bere kot človek, ki je željan umetnosti in lepote, ampak kot literaren historik, ki si je nataknil svoje zgodovinske očali in ne vidi nič drugega kot zgodovino. Kadar zadene človek ob take pomisleke proti „Krstu“, se mu mora zdeti čudno, kako naglo je zamrl pod pritiskom dnevnih vprašanj v kritikih čut za lepoto. Kaj mi mar, zakaj je pisal Prešeren svoje verze? Tu so. Lepi so ali niso lepí. Če so lepí, beri jih in živi od njih, z letnicami, z vzroki in povodi naj si pa belijo glave zgodovinarji. Če niso lepí, ni vredno, da bi razpravljali o njih, in Bog z njimi! Zato ni vprašanje, zakaj je spel Prešeren svoje terčine in stance, ampak kako. In kdor hoče odgovoriti na to vprašanje, si mora trikrat premisliti, ker je Prešeren eden in kritikov milijon.

Marsikatera stran Žigonove razprave se bere kot judovska kabala; drugod je ton, znanstvenosti v kvar, preveč agresiven in samozavesten, jezik pa je jako krepak in izrazit, tako da postaja že trd.

J. K. Podgorjanski je napisal zanimivo zgodovinsko razpravo „Judje na Kranjskem“, Andrej Fekonja „Prve šole pri Hrvatih od XIII. do XIX. veka“, dr. Fran Ilišič „Srbski pisatelj Jovan Rajić in Urban Jarnik“, dr. Janko Šlebinger je objavil „Slovensko bibliografijo za l. 1905.“, P. pl. Radics pa natisnil nekaj „Slovenskih pesnic Cvetkovih.“
Franc Bregar.

O prvinah in spojinah. Osnovni nauki iz kemije, rudninoznanstva in hribinoznanstva. S posebnim ozirom na hranitbo pitomih rastlin spisal Frančišek Štu par, tajniški pristav c. kr. kmetijske družbe Kranjske. 37 podob. Ljubljana 1907. Cena K 1.50. Str. 144. — Pisatelj pravi v predgovoru: „Življenske razmere so se tako zelo izpremenile, da se danes od vsakega stanu mnogo več zahteva, kakor se je nekdaj. Včasih sta bistra glava in veščta ter urna roka popolnoma zadoščali; danes je vrhutega potrebna temeljita izobrazba. Tudi kmetovalec je že sam spoznal, da v sedanjih razmerah nikakor ne more biti kos svoji nalogi, če je samo dober in priden delavec, marveč mora biti tudi misleč in preudaren gospodar. Spoznal je, da njegovo znanje ne zadošča, in zato vedno bolj zahteva pojasnil, da bi pogledal globoče, da ne bo videl le posledic, ampak da spozna tudi vzroke.“ To je napotilo pisatelja, da poda slovenskemu kmetu nauk o prvinah in spojinah. Knjiga je pisana poljudno, kolikor je mogoče pri tej tvarini. Pisatelj se trudi, da kar moči pojasni nauk o kemiji. Knjiga obsega osnovne nauke iz neorganske kemije, popisuje razne rudnine in hribine, ter preide potem na organsko kemijo, iz katere obdeluje nedušičnate in dušičnate spojine. Knjigo toplo priporočamo
D.

ATENE: POGLED NA AKROPOLO S FILIPAPOŠKEGA GRIČA